

УДК 130:1[577.25:004.8]-029

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.1(93).2023.17-28

ФІЛОСОФСЬКІ ГОРИЗОНТИ СУЧАСНОЇ НЕЙРОНАУКИ

І. Г. Утюж*, І. А. Сайтарли**

У статті презентується міждисциплінарний дискурс розуміння соціогенези особистості саме з погляду нейронауки, яка значною мірою співзвучна найгучнішим соціально-філософським проектам сучасності. Йдеться, насамперед, про теорії, які концептуально та ідейно відображають тенденції суспільства постмодерну, тобто пов'язані із загальним розумінням значення детермінант суспільного виробництва для "збереження", відтак, відтворення існуючого суспільного устрою. Означений міждисциплінарний дискурс знаходить свою методологічну основу в структуралізмі, особливо у постструктуралізмі, представники якого переконливо доводять кореляцію основних моделей орієнтації особистості та соціальної системи, а нейронауковий дискурс допомагає краще зрозуміти біологічні корені психічного функціонування людини. Така кореляція спостерігається у формуванні афективно-мотиваційної структури особистості, що доводиться низкою широко знаних науковців у галузі соціальної філософії, зокрема представниками психоаналітичної та структуралістської парадигм. Звернення до напрацювань у царині нейронаукового дискурсу, дозволить сформуванню нову епістемологічну основу концепції соціогенези особистості, особливо у контексті проявів її агресивності.

Метою статті є обґрунтування необхідності врахування новітніх відкриттів у галузі нейронаук у сфері філософського знання, що дозволить філософії концептуалізувати ідею "соціогенези" людських "пристрастей" та віднайти давно затребуване експериментальне підтвердження як ідеї соціальності людської природи, так і тези про біологічні основи соціального. Загальна логіка та аргументи на користь міждисциплінарного детермінізму дозволяють сформуванню нову теорію особистості, соціогенези, в якій біологічне і соціальне наявно презентують, як взаємодіє мозок і тіло, щоб створювати і підтримувати усталені соціальні відносини, філософія ж надає цим розвідкам концептуальної форми та суттєвих світоглядних висновків.

* Ірина Геннадіївна Утюж, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін (Запорізький державний медичний університет, Україна) / Utiuzh Irina, Doctor of Sciences (Philosophy), Professor, Head of the Department of Social Studies (Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-1152-0151

email: utyh13@ukr.net

** Інна Анатоліївна Сайтарли, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії гуманітарних наук (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна) / Inna Sajtarly, Doctor of Sciences (Philosophy), Professor of the Department of Philosophy of Humanities (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0001-8253-4898

email: inna.saitarly@gmail.com

Ключові слова: нейронаука, філософія, соціогенез, теорія особистості, мотиваційно/емоційна система, афективна нейронаука, нейроекзистенціалізм.

PHILOSOPHICAL HORIZONS OF CONTEMPORARY NEUROSCIENCE

I. G. Utuzh, I. A. Sajtarly

This article is the interdisciplinary discourse in regard to the issue of sociogenesis of the personality, mainly, in terms of contemporary neuroscience, which, in a certain sense, is in tune with the most known socio-philosophical treatises on modernity. It refers, primarily, to theories, which conceptually and ideally reflect the main tendencies of postmodern society, put it in another words, which is associated with the general comprehending of the significance of social production determinants on behalf of "conservation", and hence, the reproduction of the established social order.

The above interdisciplinary discourse finds its methodological basis in structuralism, especially in poststructuralism, representatives of which convincingly prove the existence of correlation between basic patterns of personal orientation and social system, and neuroscientific discourse helps us to better grasp the biological roots of human psychic functioning. The same correlation can be observed in the desiring affective-motivational structure of personality, that a number of well-known scientists in the field of social philosophy has also substantiated, in particular, the representatives of psychoanalysis and poststructuralism. Reference to explorations in the field of neuroscientific discourse will allow us to formulate a new epistemological basis for conception of sociogenesis of the personality, especially, in regard to aggressive impulses.

That is why, this article is aimed at substantiating the necessary to take into account the new discoveries in the field of neurosciences and philosophy, that will enable philosophical theory to conceptualize the idea of sociogenesis of human "passions" and find out verifications of both the idea of social nature of human being and the statement about biological basis of sociality, which have been needed for a long time. The general logic and arguments in favor of interdisciplinary determinism allow us to formulate a new theory of personality, sociogenesis, in which the biological and social manifest in what way the brain and body interact to create and maintain established social relations, while philosophy gives these investigations a conceptual form and essential worldview conclusions.

Keywords: Neuroscience, Philosophy, Sociogenesis, Personality Theory, Motivational/Emotional System, Affective Neuroscience, Neuro-Existentialism.

Постановка проблеми. Проблема соціогенези особистості є стрижневою для сучасної соціальної теорії, глибина та гострота якої так і не знайшла достатнього обґрунтування у вітчизняній науковій традиції. Більше того, дане питання має чітко окреслений амбівалентний характер у сенсі необхідності обговорення як соціальних, так і біологічних (еволюційних) детермінант соціогенези. На нашу думку, такий проект має відбуватися на тлі розробки прозорої та зрозумілої методологічної стратегії, де філософії належить провідна роль.

На сучасному етапі розвитку гуманітарного знання не завадить сформулювати такий міждисциплінарний дискурс, у котрому філософія

дослухається, наприклад, до нейробіологічних та медичних знань не меншою мірою, аніж до психологічних і соціологічних, що допомагає філософській науці сконструювати альтернативну антропологію, однак вже на базі загальної теорії соціогенези особистості. Така цілісна доктрина спроможна покращити усвідомлення засад так названої "екзистенціальної кризи" ХХІ століття, та, ймовірно, зрозуміти, чи можливі шляхи виходу з неї. Ще з античності не має сумнівів у тому, що людина – це, насамперед, істота соціальна. Цей доведений факт визнається більшістю мислителів та науковців з різних галузей гуманітарного знання, який є фундаментом теоретичної конструкції

за назвою "теорія антропосоціогенези". Поza суспільством людина не може не просто вижити, а стати повноцінною особистістю. І це положення вже давно перетворилося на трюїзм.

Однак, що формує суспільство? Що робить сукупність біологічних індивідів цілісною спільнотою, здатною до розвитку? Соціологи, соціальні психологи, соціальні та політичні філософи розглядають суспільство як даність. Які саме фактори формують суспільство? Без розуміння цих факторів і їх систематизації соціальні та політичні науки приречені на поверхневі конструкції, позбавлені уявлень про "прихований схематизм" (Френсіс Бекон) соціуму та його "ідеї історії" (Робін Коллінгвуд). До того ж, з позиції реалій сучасного соціуму у контексті концепцій "терапевтичного суспільства" та "суспільства ремісії" особливий інтерес викликають саме медичні науки. Тому у контексті міждисциплінарного дискурсу доцільніше розглядати питання соціалізації саме з погляду нейронауки, яка у декотрому сенсі цілком співзвучна найгучнішим соціально-філософським проектам сучасності. Йдеться, насамперед, про теорії, які концептуально та ідейно відображають тенденції суспільства постмодерну, тобто пов'язані із загальним розумінням значення детермінант суспільного виробництва для "збереження", відтак, відтворення існуючого суспільного устрою.

Іншими словами, означений міждисциплінарний дискурс знаходить свою методологічну основу в структуралізмі, особливо в постструктуралізмі, представники якого переконливо доводять кореляцію основних моделей орієнтації особистості та соціальної системи, а нейронауковий дискурс допоможе краще зрозуміти біологічні корені психічного функціонування людини. Така кореляція спостерігається у формуванні афективно-мотиваційної структури особистості, що доведено

низкою широко знаних науковців у галузі людинознавства, зокрема представниками психоаналітичної та структуралістської парадигм. Звернення ж до напрацювань у царині нейронаукового дискурсу, дозволить сформувати нову епістемологічну основу концепцій соціогенези особистості, особливо щодо агресивного потягу. Актуальність означеної проблематики є безсумнівною, особливо за умов повномасштабної російсько-української війни, яка ще потужніше інтенсифікує необхідність осягнення означеної кореляції між біологічним та суспільним вимірами людської екзистенції.

Ступінь наукової розробки. У багатьох дослідницьких джерелах біологічна природа людини усталено розглядається як елімінована соціокультурними факторами і не має стосунку до розуміння цього феномену. Між тим, нещодавно з'явилися дослідження, в яких акцентовано виключно на ролі біологічних (генетичних, нейрогормональних, пренатальних тощо) змінних у виробництві та підтримці суспільних відносин.

Теоретичну основу цих досліджень, на нашу думку, буде складати міждисциплінарний дискурс саме постмодерної філософії, яка позиціонує себе як "Генеалогія суб'єкта", і праці у галузях нейробиології, культурної нейронауки, нейроекзистенціалізму, поведінкової генетики, соціальної нейронауки, афективної нейронауки, в яких філософська по своїй суті ідея соціогенези знайшла своє додаткове обґрунтування. Зокрема, міждисциплінарний дискурс філософії та нейронауки обґрунтовується в роботах Дж. Касіоппо, Г. Бернтсона, Дж. Децеті [1], Дж. Десеті, П. Джексона [2], А. Гольдмана [3], В. Надурак [4], Л. Герасименко [5], Р. Шутт, Л. Зейдман, М. Кешаван [6], С. Хукер [7] та ін.

Невирішені питання, порушені у статті. На підставі аналізу цих праць

складається враження, що їх автори, з одного боку, підкреслюють детермінованість соціального середовища біологічною природою людини, а, з другого боку, доводять залежність людських генів, мозку, тілесної організації як такої від соціокультурних чинників впливу. Це актуалізує потребу філософського осмислення порушеної проблематики.

Тому **метою статті** є обґрунтування необхідності врахування новітніх відкриттів у галузі нейронаук у сфері філософського знання, що дозволить філософії концептуалізувати ідею "соціогенези" людських "пристрастей" та віднайти давно затребуване експериментальне підтвердження як ідеї соціальності людської природи, так і тези про біологічні основи соціального.

Дискусія та результати.

Соціогенеза людської поведінки – це вивчення того, у який спосіб соціальний досвід і суспільні відносини формують людську поведінку. Розглядаючи проблему соціогенези, ми аналізуємо вплив культури, сім'ї, однолітків та інших соціальних чинників, що впливають на формування думок, почуттів і вчинків людини.

Сучасні нейронаукові дослідження чітко вказують на те, як саме мозок обробляє соціальну інформацію і як наш досвід у соціальних ситуаціях може формувати нейронні зв'язки та впливати на нашу поведінку. З точки зору соціальної поведінки нейробіологи визначили ділянки мозку, які беруть участь у співпереживанні, сприйнятті соціальної перспективи та соціальному пізнанні. Це, передусім, передня поясна кора та система дзеркальних нейронів мозку [18]. Ці сфери головного мозку допомагають людям зрозуміти соціальний світ навколо себе і реагувати на нього.

Наприклад, у роботі Луї Косоліно "The Neuroscience of Human Relationships. Attachment and the Developing Social Brain" ("Нейронаука людських відносин. Прихильність і розвиток соціального мозку") вказує на те, що

позитивні соціальні взаємодії можуть призвести до вивільнення окситоцину, тобто гормону, який пов'язаний з довірою, а соціальна ізоляція може призвести до змін у системі винагород мозку [8]. Відтак, якість соціального середовища може надавати глибокий вплив на розвиток і діяльність нервової системи, вона впливає на численні поведінкові та фізіологічні реакції, враховуючи вираження емоційності, тобто там, де буде домінувати афективний компонент.

Навколишнє середовище безпосередньо впливає на зміну епігенетичних механізмів та формування нових "антропологічних типів", через що ми змушені звернутися до досліджень, які підтверджують роль цих механізмів в опосередкуванні взаємозв'язку між соціальним досвідом, експресією генів, нейробіологічними змінами та поведінковими варіаціями. Іншими словами, необхідно з'ясувати, у який спосіб формуються моделі адаптації людини в природному і соціальному середовищі [8].

Загалом у сучасному нейронауковому дискурсі сформувалася ціла низка вкрай актуальних проблем: про взаємодію між нервовими системами; про узгодженість чи навпаки – розбіжність між нейронними та поведінковими змінами; про наслідки статевого диморфізму; про важливість обліку індивідуальних відмінностей у відповідь на соціальне середовище та потенціал епігенетичної перспективи у просуванні нашого розуміння шляхів, що призводять до відхилень у соціальному та психологічному здоров'ї [9].

При цьому вже достеменно встановлено, що мозок обробляє соціальну інформацію, привласнюючи їй різні рівні важливості залежно від особистого досвіду і цінностей, а згодом – використовує цю інформацію для прийняття рішень і формування суджень, пов'язаних із соціальними ситуаціями. Мозок сприймає ситуацію

у різних контекстах та оцінює людей, предмети та події, застосовує певні критерії, щоб визначитися з стратегіями, як реагувати. У цьому процесі задіяні декілька зон мозку, зокрема мигдалеподібне тіло, яке бере участь в обробці емоцій, та префронтальна кора мозку, задіяна у прийнятті рішень [10].

Мозок – це орган, який робить нас людьми. Він дає можливість нам думати, запам'ятовувати, вчитися, планувати і вирішувати проблеми. Це дозволяє нам контролювати свою поведінку, емоції та дії, дає нам здатність спілкуватися, розуміти та використовувати мову, а також цінувати та створювати зразки мистецтва. Він відповідає за нашу здатність співпереживати та морально міркувати. Відповідальність і мораль є важливими для нас, тому що наш мозок розвинув ці якості в ході еволюції.

Мислення відбувається за рахунок когнітивних механізмів, а під впливом людської здатності сприймати, запам'ятовувати і розмірковувати поступово виробилися правила соціальної взаємодії, які спонукають нас піклуватися один про одного. Всесвіт може і хаотичний за своєю природою, а причини і наслідки у соціальному середовищі часто неможливо встановити хоча б так, як у механістичній картині осмислення природи, але у сфері виявлення людського досвіду ми маємо вже сформовані соціальні зобов'язання і вмотивовану необхідність їх виконувати.

У зв'язку з цим Томас Кларк, професор Інституту поведінкового здоров'я Університету Брандейса, у своїй праці з нейроекзистенціалізму наголошує: щоб поводитися добре, Бог нам не потрібен. Доводячи, що моральна поведінка людини має наукове обґрунтування, дослідник пише, що наука вже "... може пояснити, чому в нас, тварин, з'явилися моральні цінності й укорінилися настільки, що

жодним досягненням науки не під силу їх подолати" [19:62].

Далі він припускає, що альтруїзм, співпраця, співчуття та прихильність біологічно обґрунтовані, а тому жодній вищій силі не потрібно змушувати нас враховувати потреби інших. "Саме занепокоєння моральними засадами – це свідчення того, що наша моральна природа реальна. Тому знання про те, що ці почуття регулюються якимись гормонами (окситоцином і вазопресином) навряд чи зробить з нас моральних інвалідів", – стверджує Томас Кларк [19:67].

Утім, вагома частка функціонування нервової системи припадає на психічні реакції на взаємини з оточуючими людьми та взаємодію з усталеними інституціями, що має безпосередній стосунок до питання адекватної / не адекватної соціалізації. Соціальний досвід формує "знання" про те, як реагувати на різні ситуації та різні контексти відносин у родині, з друзями, приятелями, колегами, у спілкуванні з незнайомими людьми тощо. Поряд із психічним виміром, проблема соціалізації має екзистенціальний характер у тому розумінні, що за своєю сутністю вона пов'язана з проблемою відтворення суспільства як такого, особливо тих інституцій, що репрезентують механізми цього відтворення.

Згідно з домінуючою у сучасній соціологічній думці позицією, головною метою соціалізації є інтеграція індивідів у соціальну систему, перш за все, у систему виробничих відносин, яка опосередкована необхідністю забезпечення відповідної мотиваційної основи (Толкот Парсонс) [11]. З соціологічної точки зору надзвичайно важливим є аналіз ефективних інституціональних механізмів здійснення інтеграції у соціальний простір, що як з'ясовано низкою фундаментальних досліджень, опосередковане як афективними, так і біологічними чинниками.

Іншими словами, саме нейронаука і, зокрема, афективна нейронаука [12], може допомогти краще зрозуміти біологічні корені психічної залежності людини від усталеної системи виробництва, що знайшло своє концептуальне вираження, наприклад, у філософській теорії "лібідинальної економіки", а також відповісти на питання щодо засад патологічної соціальності.

На перший погляд, редукована модель відносин між людьми за умов постіндустріального виробництва справляє враження "відносин байдужих товаровиробників і споживачів", що здійснюються на основі такого ж "безпристрасного" добровільного договору. Постсучасний капіталізм і нині перетворює людські життя на невичерпне джерелом багатства, створюючи надлишкову вартість, відтак примножуючи фінансову владу "власників грошей".

Однак, звернення до досліджень міждисциплінарного простору, що поєднує концепції психоаналітичної теорії особистості з нейронауковими дослідженнями, надає можливість спростувати означену вище поверхневу оцінку. Насправді процес індивідуальної адаптації в умовах постіндустріального способу виробництва, відтак постсучасного суспільства, інтенсифікує афективний ресурс індивіда, що за обставин загальної моральної кризи загострює суспільні ризики. Це дає можливість стверджувати, що мотиваційно-емоційні системи, що вивчаються афективною нейронаукою, сприяють розробці оновленої гносеології, яка лише підтверджує соціальні візії постструктуралізму.

Так, сучасні відкриття у галузі афективної нейронауки переконливо доводять, що соціальна взаємодія людей часто зумовлена мотиваційно-емоційною структурою *страху*, який регулює підлеглу поведінку та спричиняє соціальну поразку, причому остання постає одним із

найважливіших стресових факторів [12]. Значна кількість людей, які вірять у науку, а не в Бога, відчувають себе безпорадними, тому що їм важко повірити, що їхнє життя дійсно має значення.

До того ж, як слушно підкреслюють філософи-постмодерністи Г. Делез, Ф. Гватарі, Ж. Бодріяр сучасна соціально-економічна, гіперсимулятивна, технічна реальність підірвала багато традиційних світоглядних позицій і переконань, які спонукали нас відчути себе особливими і важливими для цього світу. Однак, Кларк Томас, в своїй роботі "Пошук свідомості, чому досвід не можна об'єктивізувати", не просто стверджує, а доводить: людське "Я" – це об'єктивна ілюзія, створена мозком і часто більш крихка, аніж хотілося б вірити [19].

Більше того, на сьогодні існує майже безальтернативний інституціональний соціальний механізм впливу на індивіда, який претендує на тотальність в умовах постіндустріального виробництва, – це фінансова дисципліна або кредит.

Постструктуралісти (Г. Делез, Ф. Гватарі, Ж. Бодріяр) вже достатньо розкрили шлях повернення "етичного" до своїх витоків, тобто до "економічного", де *етичне*, успішно "пожирається" *економічним* за умов "постсучасного виробництва". Проте, ця дисциплінарна модель не працює, якщо до неї не приєднати інший суттєвий механізм, який заснований на маніпулюванні людською природою, а саме примус до споживання. Нейронаукові дослідження також дають уявлення і про те, як мозок обробляє інформацію та приймає рішення, пов'язані з економічною цариною діяльності. Прийняття економічних рішень передбачає активність декількох частин головного мозку, включаючи префронтальну кору, острівець, мигдалеподібне тіло і смугасте тіло. Ці сфери беруть участь в оцінці винагороди та ризиків, обробці емоцій та навчанні на досвіді.

У результаті нейронаукових досліджень доведено, що, наприклад, у процесі прийняття моральних рішень задіяні одні і ті ж ділянки мозку, але з різними моделями активації у залежності від типу етичної дилеми. Водночас до нашого часу нейроекономіка, нейросоціологія та інші сфери нейронаукових досліджень не можуть повністю пояснити складні фактори, які визначають, як людина входить у соціальну сферу економічними чи етичними способами, як формується владна ідеологія, яка в матриці своєї реалізації не залишає людині шансу на свободу вибору [13]. Якраз на ці питання ми можемо знайти відповіді в науковому просторі соціальної філософії, звертаючись до наукового доробку Т. Парсонса.

Автор зазначає, що поряд із нормальними людськими відносинами, з головною цінністю прихильності, відчуттям близькості, наступною не менш значущою сукупністю закономірностей ціннісних орієнтацій, пов'язаних з мотиваційною структурою особистості, є матеріальні цінності ("мотив прибутку"). Саме гроші, дохід або багатство тощо неминуче стають символами соціального престижу і «є винагородою, а також засобом досягнення інших нагород» (Толкот Парсонс) [11].

Утім, хотілося б зупинитися на найскладнішому питанні афективного аспекту соціалізації, пов'язаного з умовами сучасного суспільства, з "постіндустріальним" типом соціальності, де можна спостерігати як певну трансформацію "особистісної структури окремого актора", так і трансформацію механізмів управління у соціальній сфері, що в свою чергу вимагає не менш ретельного аналізу. Оскільки постановка проблеми адекватної мотивації не тільки формулює проблеми механізмів соціалізації і соціального контролю та їх впливу на динаміку соціальної системи, а й вимагає аналізу відповідних механізмів [11:20], враховуючи

афективний та нейрофізіологічний "бекграунд".

Зрозуміло, що домінування економічних інститутів у суспільстві масового споживання істотно трансформує мотиваційну базу особистості, оскільки відтепер індивід повинен бути готовий до досягнення інструментальних цілей, які безпосередньо пов'язані з професійною системою поділу праці та очікуваннями оплати праці. У контексті цього постмодерністські мислителі Ж. Делез, Ф. Гваттарі обґрунтовували взаємозалежність соціальної структури і структури особистості з точки зору економічного і політичного аналізу, коли найбільш ключові поняття цього підходу пов'язані з категоріями "виробництво" і "влада", а точніше з поняттями "машини бажання", "тіло без органів" і "дискурсів влади".

Орієнтація на досягнення принципу самореалізації, обумовлена, перш за все, сучасним західним типом професійно-рольової структури, і виявляється неможливою без успішної інтеграції особистості в усталену систему виробничих відносин. Однак, як слушно зауважують одіозні викривачі постмодернізму Жиль Дельоз та Фелікс Гваттарі, саме постсучасна криза капіталізму витворила модель "шизоїдної особистості". Більше того, "блискуча та чорна істина" постіндустріального капіталізму полягає у тому, що у згаданих "advanced societies" (передових суспільствах) вже не існує жодної суспільної сфери, яка б не була "отруєна" тоталітарною владою виробництва [14].

Як влучно заважає Герберт Маркузе, віднині "щастя має бути підпорядкованим дисципліні праці, як основному заняттю, дисципліні моногамного відтворення, наявній системі правопорядку. Культура – це методичне принесення в жертву лібідо, його примусове переведення у суспільно корисні види діяльності й самовираження" [15:23]. І ця жертва (постійне приборкування людських

інстинктів) принесла непогані плоди – принади цивілізації. Разом із тим в сучасному соціумі реанімовано й "виробництво *мортидо*" – у сенсі нездорового потягу до смерті – до «невсипущого ока» (Фрідріх Ніцше), яке від споглядання смерті та "кривавих тортур" отримує специфічну "додану вартість" – ментальне задоволення. Саме таким є фашистське лібідо як похідне репресивного суспільства, особливо за умов неможливості компенсації агресивної біологічної та психічної енергії за рахунок інтеграції, або як писав Мішель Фуко, "пришпилення" індивіда до виробничої системи.

До того ж сучасна людина перебуває у постійному стресогенному стані, а психічні розлади, стають епідемією ХХІ століття. Йдеться не лише про патологію "злоякісної агресії" (Еріх Фромм). Науковці, які працюють у нейронауковому дискурсі, все частіше шукають відповіді на питання про природу шизофренії, про можливу соціальну детермінованість даного феномену.

Так, приклади ґрунтовних наукових розвідок щодо означеної проблеми ми знаходимо у публікації: "У пошуках функціональної нейроанатомії соціальних порушень при шизофренії" Пола Нестора, Вікторії Чот і Ешлі Ширай, які відмічають: "Порушення як соціальності, так і когнітивної діяльності протягом тривалого часу вважалися центральними у психопатології шизофренії"[16].

Дійсно, Еміль Крепелін (1919), Ойген Блейлер (1924) і Ернст Кречмер (1934) наголошували на пов'язаних із захворюваннями шизофренією змінах не лише в пізнанні, але й у соціальності, що втілювалося головним чином у характерній сукупності афективних, поведінкових схильностей, які згадувалися як шизоїдна особистість. Науковцями була представлена соціальна модель, яка формувала приховану генетичну схильність до шизофренії, конструкт шизотипії,

синдром особистості, що визначається певним набором когнітивних і соціальних рис, які, за гіпотезою, представляють поведінкове вираження вразливості до хвороби [16].

Отже, постає слушне питання, чи не є проаналізована соціальна реальність тим тригером, який запускає епігенетичні механізми патологічного психічного в майбутній природі людини? Зміну антропологічної природи людини, вже з очевидністю ми можемо спостерігати в нашому сучасному світі. ХХІ століття входить в історію як століття екзистенціальної кризи людини. Постійна тривога, депресивні стани, змушують науковців підтверджувати думки, що кризовий стан випливає з усвідомлення того, що людські емоції та переживання – наслідок роботи нейронів. При цьому сучасні нейронаукові дослідження доводять, що інтроспекція не дозволяє виявити механізм роботи розуму, а після смерті нічого більше не буде. Якщо наше життя є сукупністю мозкових процесів, а безсмертна душа – це міф, то про яке життя може йтися, коли мозок перестане працювати? А, якщо ми лише тварини, які діють під впливом інстинктів та законів природи, то чи існують насправді свобода волі та свобода вибору?

У такому розумінні, хто ми, насправді визначають фізіологічні процеси. Рішення приймає мозок, а не дух. "Бог помер", – свого часу проголосив Фрідріх Ніцше. Чи міг він подумати, що і надлюдина, якій під силу обійтися без Бога, теж не з'явиться?

Все означене лише підтверджує тотальну екзистенційну кризу ХХІ століття. Щоб стримати екзистенціальну тривогу, людині вкрай необхідне пояснення її існування. Наш вид прагне не лише вижити, а й зрозуміти для чого існувати у цьому світі. Нам важливо усвідомлювати своє призначення, інакше ми стаємо психологічно вразливими. Невипадково, сучасні нейронаукові

дослідження трансформуються у такий напрям як нейроекзистенціалізм.

По суті нейроекзистенціалізм – це філософія життя, яка підкреслює важливість неврологічного апарату людини для розуміння її існування. Цей науковий напрям сягає своїм корінням як нейронауки, так і екзистенціалізму, підкреслюючи важливість свідомого сприйняття людиною світу, її унікальних неврологічних станів для осмислення свого життя.

Представники нейроекзистенціалізму стверджують, що неврологічна структура мозку та пов'язаний з нею досвід є невід'ємною частиною саморозуміння, і що це розуміння необхідне для здатності людини жити наповненим життям. Нейроекзистенціалізм також прагне примирити фізичні та метафізичні аспекти людського існування, визнаючи, що вони нерозривно пов'язані між собою.

Відтак саме прагнення набутти сенсу – результат роботи "нeuroлогічного механізму", який допоміг людині вижити і наділив її здатністю мислити. У процесі еволюції людський мозок почав шукати в усьому сенс, проте нині його, як ніколи, важко знайти на тлі роз'єднаності та байдужості людей, знецінення інституту сім'ї та зниження релігійного світовідчуття у людини.

Тому на соціальну, економічну та етичну поведінку людини, як ми вже відзначали, впливають не тільки біологічні чинники. Втім, сучасними нейробіологічними дослідженнями не повною мірою охоплені значення та детермінанти культури та екології. Тому комплексне розуміння того, як людина входить у соціальну сферу економічними та етичними шляхами, вимагає врахування як неврологічних, так і соціокультурних факторів.

Так, на нашу думку, соціокультурні чинники впливу цікаво розглянути також через призму поглядів іншого, не менш знаного представника філософського постмодернізму, а саме Жана Бодрієра, який стверджує про

глибоко симулятивний характер постіндустріальної цивілізації, яка живе по інший бік від "соціальних закономірностей дисципліни": "Жорсткий закон цінності" – це "залізний закон" – коли він перестає діяти, яка зневіра накриває нас, яка паніка! Саме тому для фашистських і авторитарних режимів ще будуть хороші часи, адже вони воскрешають щось на зразок насильства, необхідного для життя – перенесеного або заподіяного – не має значення. Насильство ритуалу, насильство праці, насильство знань, насильство крові, насильство влади і політичного – все добре! Баланс сил, протиріччя, експлуатація, покарання – з цим все зрозуміло, все зрозуміло! Сьогодні цього недостатньо, і потреба в цінностях, соціальних цінностях дається взнаки" [18:106]. Постмодерністська критика відкрито вказує на патологію сучасної соціальної реальності, в якій критикується "нормативність дисципліни" та їх відсутність, адже сучасна людина втрачає віру у високорозвинений суспільний лад з людиною в центрі!

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на тлі цілої низки спільних для сучасних наук питань, а саме пошуку адекватних шляхів відродження соціального в житті людини, стає можливим формування окремої міждисциплінарної методології, а саме синтезу між нейронаукою та філософією, які постійно еволюціонують не без допомоги врахування дослідницького доробку одна одною. Загальна логіка та аргументи на користь міждисциплінарного детермінізму дозволяють сформулювати нову теорію особистості, соціогенези, в якій біологічне і соціальне наявно презентують, як взаємодіє мозок і тіло, щоб створювати і підтримувати усталені соціальні відносини, філософія ж надає цим розвідкам концептуальні форми та суттєвих світоглядних

висновків. Так, нейробіологи почали вивчати, як взаємодіють мозок і тіло, щоб краще зрозуміти, як люди не лише взаємодіють з іншими, а як трансформується і припиняється взаємодія між людьми. Такі дослідження є цінним внеском у подальший розвиток багатьох наук, оскільки вони дозволяють зрозуміти механізми розвитку здорових відносин, зокрема у площині лікування психічних розладів, з'ясувати визначальні чинники формування спотвореного

сприйняття дійсності людиною, та виробляти ефективні стратегії поведінки у соціальному оточенні, що є не менш важливим завданням для формування оновленої соціальної теорії. Разом із тим, вочевидь людству на початку ХХІ століття вкрай необхідно відновити власну самооцінку через спільний пошук відповідей на складні питання людського буття, пошук нових соціальних моделей співіснування, моделей посткапіталістичної реальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cacioppo J.T., Berntson G.G., Decety J. Social neuroscience and its relationship to social psychology. *Soc Cogn.* 2010. 28(6). P. 675-685. DOI: 10.1521/soco.2010.28.6.675.
2. Decety J. & Jackson P.L. A Social-Neuroscience Perspective on Empathy. *Current Directions in Psychological Science.* 2006. 15 (2). P. 54-58. URL: <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2006.00406.x> (дата звернення: 09.12.2022).
3. Goldman A. *Simulating minds: The philosophy, psychology, and neuroscience of mindreading.* New York: Oxford University Press, 2006. 377 s.
4. Надурак В.В. Система суспільної моралі: синергетичний підхід. Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2014. 230 с.
5. Герасименко Л. Психосоціальна дезадаптація (сучасні концептуальні моделі). *Український вісник психоневрології.* 2018. Том 26. Випуск 1 (94). С. 62-65.
6. Schutt R. K., Seidman L. J., & Keshavan M. S. (Eds.). *Social Neuroscience: Brain, Mind, and Society.* Harvard University Press, 2015. URL: <http://www.jstor.org/stable/j.ctvjnrtvw> (дата звернення: 28.02.2023).
7. Hooker C. I. Social Neuroscience and Psychopathology: Identifying the Relationship between Neural Function, Social Cognition, and Social Behavior. In R. K. Schutt, L. J. Seidman, & M. S. Keshavan (Eds.), *Social Neuroscience: Brain, Mind, and Society.* Harvard University Press. 2015. P. 123-146. URL: <http://www.jstor.org/stable/j.ctvjnrtvw.8> (дата звернення: 12.01.2023).
8. *The Neuroscience of Human Relationships: Attachment and the Developing Social Brain* (2nd ed.). Louis Cozolino, New York, W. W. Norton & Company, 2014. 632 p.
9. Curley J. P., Jensen C. L., Mashoodh R., Champagne F. A. Social influences on neurobiology and behavior: epigenetic effects during development. *Psychoneuroendocrinology.* 2011. Apr; 36(3). P. 352-371. DOI: 10.1016/j.psyneuen.2010.06.005. Epub 2010 Jul 22. PMID: 20650569; PMCID: PMC2980807.
10. Michael P Kelly, Natasha M. Kriznik, Ann Louise Kinmonth & Paul C. Fletcher. The brain, self and society: a social-neuroscience model of predictive processing. *Social Neuroscience.* 2019. 14:3, P. 266-276, DOI: 10.1080/17470919.2018.1471003.
11. Parsons, Talcott. "An Outline of the Social System". In *Classical Sociological Theory*, 2nd ed., edited by Craig Calhoun, Joseph Gerteis, James Moody, Steven Pfaff, and Idermohan Virk, Oxford: Blackwell Publishing, 2007 [1961]. P. 421-440.
12. Giacolini T., Sabatello U. Psychoanalysis and Affective Neuroscience. The Motivational/Emotional System of Aggression in Human Relations. *Front Psychol.*

2019. Jan 14;9. 2475. doi: 10.3389/fpsyg.2018.02475. PMID: 30692947; PMCID: PMC6340068.

13. Camerer Colin, George Loewenstein and Drazen Prelec. Neuroeconomics: How Neuroscience Can Inform Economics. *Journal of Economic Literature*. 2005. 43 (1). P. 9-64.
14. Deleuze Gilles & Guattari Félix. *Anti-Oedipus. Capitalism and Schizophrenia*. Translated from the French by Robert Hurley, Mark Seem, and Helen R. Lane. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1983. URL: <https://libcom.org/files/Anti-Oedipus.pdf> (дата звернення: 27.02.2023).
15. Маркузе Г. Структура інстинктів і суспільство: Філософське дослідження вчення З. Фрейда; пер. О. Юдін. К.: Ніка-Центр, 2010. 248 с.
16. Nestor P. G., Choate, V., & Shirai A. In Search of the Functional Neuroanatomy of Social Disturbance in Schizophrenia. In R. K. Schutt, L. J. Seidman, & M. S. Keshavan (Eds.), *Social Neuroscience: Brain, Mind, and Society*. Harvard University Press, 2015. P. 88-122. URL: <http://www.jstor.org/stable/j.ctvjnrtvw.7> (дата звернення: 22.02.2023).
17. Fromm E. *The anatomy of human destructiveness*. HOLT, RINEHART AND WINSTON, New York, Chicago, San Francisco, 1973. 524 p.
18. Baudrillard J. *Simulacra and Simulation*. Michigan: University of Michigan Press, 1994. 164 p.
19. Clark, Thomas W. Locating Consciousness: Why Experience Can't Be Objectified. *Journal of Consciousness Studies*. 2020. 26. 11-12. P. 60-85.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Cacioppo J.T., Berntson G.G., Decety J. Social neuroscience and its relationship to social psychology. *Soc Cogn*, 2010, 28(6), 675-685. DOI: 10.1521/soco.2010.28.6.675.
2. Decety J. & Jackson P.L. A Social-Neuroscience Perspective on Empathy. *Current Directions in Psychological Science*, 2006, 15 (2), 54-58. URL: <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2006.00406.x> (last accessed: 09.12.2022).
3. Goldman A. (2006). *Simulating minds: The philosophy, psychology, and neuroscience of mindreading*. New York: Oxford University Press.
4. Nadurak V. V. (2014). Systema suspilnoi morali: synerhetychnyi pidkhid. [The system of social morality: a synergistic]. Ivano-Frankivsk: Vydavnytstvo Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka. (In Ukrainian).
5. Herasymenko L. Psykhosotsialna dezadaptatsiia (suchasni kontseptualni modeli) [Psychosocial maladaptation (modern conceptual models)]. *Ukrainskyi visnyk psykhonevrolohii*, 2018, Tom 26, Vypusk 1 (94), 62-65. (In Ukrainian).
6. Schutt R. K., Seidman L. J., & Keshavan M. S. (Eds.). (2015). *Social Neuroscience: Brain, Mind, and Society*. Harvard University Press. URL: <http://www.jstor.org/stable/j.ctvjnrtvw> (last accessed: 28.02.2023).
7. Hooker C. I. Social Neuroscience and Psychopathology: Identifying the Relationship between Neural Function, Social Cognition, and Social Behavior. In R. K. Schutt, L. J. Seidman, & M. S. Keshavan (Eds.), *Social Neuroscience: Brain, Mind, and Society*. Harvard University Press, 2015, 123-146. URL: <http://www.jstor.org/stable/j.ctvjnrtvw.8> (last accessed: 12.01.2023).
8. *The Neuroscience of Human Relationships: Attachment and the Developing Social Brain* (2nd ed.). (2014). Louis Cozolino, New York, W. W. Norton & Company.
9. Curley J. P., Jensen C. L., Mashoodh R., Champagne F. A. Social influences on neurobiology and behavior: epigenetic effects during development. *Psychoneuroendocrinology*, 2011, Apr; 36(3), 352-371. DOI: 10.1016/j.psyneuen.2010.06.005. Epub 2010 Jul 22. PMID: 20650569; PMCID: PMC2980807.

10. Michael P Kelly, Natasha M. Kriznik, Ann Louise Kinmonth & Paul C. Fletcher. The brain, self and society: a social-neuroscience model of predictive processing. *Social Neuroscience*, 2019, 14:3, 266-276. DOI: 10.1080/17470919.2018.1471003.
11. Parsons, Talcott. (2007 [1961]). An Outline of the Social System. In *Classical Sociological Theory*, 2nd ed., edited by Craig Calhoun, Joseph Gerteis, James Moody, Steven Pfaff, and Idermohan Virk, Oxford: Blackwell Publishing. 421-440.
12. Giacolini T., Sabatello U. Psychoanalysis and Affective Neuroscience. The Motivational/Emotional System of Aggression in Human Relations. *Front Psychol*, 2019, Jan 14;9. 2475. DOI: 10.3389/fpsyg.2018.02475. PMID: 30692947; PMCID: PMC6340068.
13. Camerer Colin, George Loewenstein and Drazen Prelec. Neuroeconomics: How Neuroscience Can Inform Economics. *Journal of Economic Literature*, 2005, 43 (1), 9-64.
14. Deleuze Gilles & Guattari Félix. *Anti-Oedipus*. (1983). Capitalism and Schizophrenia. Translated from the French by Robert Hurley, Mark Seem, and Helen R. Lane. Minneapolis: University of Minnesota Press. URL: <https://libcom.org/files/Anti-Oedipus.pdf> (last accessed: 27.02.2023).
15. Markuze H. (2010). Структура інстинктів і суспільство: Філософське дослідження вчення З. Фрейда [The structure of instincts and society: A philosophical study of the teachings of Z. Freud]; per. O. Yudin. K.: Nika-Tsentr. (In Ukrainian).
16. Nestor P. G., Choate, V., & Shirai A. In Search of the Functional Neuroanatomy of Social Disturbance in Schizophrenia. In R. K. Schutt, L. J. Seidman, & M. S. Keshavan (Eds.), *Social Neuroscience: Brain, Mind, and Society*. Harvard University Press, 2015, 88-122. URL: <http://www.jstor.org/stable/j.ctvjnrtvw.7> (last accessed: 22.02.2023).
17. Fromm E. (1973). *The anatomy of human destructiveness*. HOLT, RINEHART AND WINSTON, New York, Chicago, San Francisco.
18. Baudrillard J. (1994). *Simulacra and Simulation*. Michigan: University of Michigan Press.
19. Clark, Thomas W. Locating Consciousness: Why Experience Can't Be Objectified. *Journal of Consciousness Studies*, 2020, 26. 11-12, 60-85.

Receive: March 9, 2023
Accepted: April 25, 2023